

ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ: ДІЮЧІ МЕТОДИ ТА ДОСВІД

В статті розкриваються методи оцінки бізнесу у процесі злиття чи поглинання, надається їх класифікація та на основні аналізу цих методів і міжнародного досвіду автор робить висновки щодо доцільності використання кожного методу щодо оцінки українських банків.

This article is devoted to the vexed problem of ukrainian bank system capitalization. In the article methods of business assessment in the process of merger and acquisition as well as classification of these methods are given. On the bases of methods analisys author makes decision on every method practicability concerning ukrainian banks.

Участь в капіталі низки українських банків значних іноземних стратегічних інвесторів та потенційна можливість придбання пакетів акцій вітчизняних банків в умовах глобальної фінансової кризи, потребує вдосконалення методів оцінки ринкової вартості банків. Крім того, оцінка ринкової вартості банківських установ також має значення й для їх власників з метою оцінки ефективності управління. Це підтверджується накопиченим досвідом розвитку банківського сектора держав з ринковою економікою. Таким чином, об'єктивна вимога визначення ринкової вартості банків як для зовнішніх, так і внутрішніх користувачів інформацією зумовлює проведення професійної оцінки вартості банківського бізнесу.

Злиття і поглинання в банківському секторі – вироблений світовою практикою спосіб відбору ефективних кредитних установ, пристосованих для генерування в конкурентному ринковому середовищі. На сьогодні існуюча потреба в реструктуризації української банківської системи, укрупненні банків і скороченні числа не ефективних кредитних інститутів, ставить задачу дослідження цілей, мотивів і умов успішного проведення консолідаційних операцій і широкого використання їх в практиці українського банківського бізнесу. Об'єднання банківських ресурсів в результаті злиття і поглинань породжує ряд переваг, які дозволяють об'єднаному банку отримати певний економічний ефект. Він виявляється в економії на масштабах, зниженні витрат, збільшенні частки ринку, розширенні продуктового ряду, підвищенні ефективності управління, збільшенні фінансового і операційного важеля. Реалізація цих позитивних ефектів призводить до збільшення чистого прибутку банку і вартості його акцій.

Правильна оцінка вартості об'єкту злиття або поглинання є однією з найважливіших умов успішного проведення операцій подібного роду. Вона дозволяє банкам-партнерам ухвалювати обґрунтовані рішення про бажаність об'єднання з іншими банками і про умови майбутніх операцій.

Фахівці у сфері оцінки вартості бізнесу І.А. Ніконова, Г.І. Сичова та інші під ринковою вартістю об'єкту розуміють найбільш ймовірну ціну, за якою даний об'єкт може бути відчужений на відкритому ринку в умовах конкуренції, коли сторони діють розумно, маючи в

своєму розпорядженні всю необхідну інформацію, і на величину угоди не впливають будь-які надзвичайні обставини. Виділяють наступні критерії щодо оцінки ринкової вартості:

- ✓ продавець не зобов'язаний відчужувати об'єкт оцінки, а інша сторона (покупець) не зобов'язана його приймати;
- ✓ сторони угоди добре поінформовані про її предмет і діють в своїх інтересах;
- ✓ об'єкт оцінки представлений на відкритий ринок у формі публічної оферти;
- ✓ ціна угоди є розумною винагородою за об'єкт угоди;
- ✓ платіж за об'єкт оцінки виражається у грошовій формі [8].

Таким чином, основними умовами, при яких вартість майна, що реалізується (підприємства, банку) може визнаватися ринковою, виступають: доступ до інформації про об'єкт продажу, відкритий ринок і відсутність примушення по відношенню до суб'єктів угоди.

Оцінка банку, що проводиться організаціями, які спеціалізуються у сфері оцінки, є впорядкованим цілеспрямованим процесом визначення в грошовому еквіваленті вартості об'єкту з урахуванням потенційного і реального часу в умовах конкретного ринку. Порівняно з оцінкою вартості підприємства оцінка ринкової вартості банку характеризується наступними особливостями:

- ✓ поєднанням в діяльності банку традиційних функцій фінансового посередника із зростаючою роллю виробника фінансових послуг і продуктів;
- ✓ здійсненням жорсткого нагляду за діяльністю банків із сторони наглядового та контролюючого органу;
- ✓ невеликою часткою власного капіталу в пасивах, значною питомою вагою залучених та позичкових коштів
- ✓ значними ризиками, пов'язаними із структурою і якістю активів і пасивів, характером операцій, що здійснюються [8].

Основна мета оцінки полягає в розрахунку і обґрунтуванні вартості банку як єдиного майнового комплексу або його окремих елементів – активів, зобов'язань, капіталу. Залежно від вимог суб'єктів оцінки можна виділити основні цілі та завдання оцінки вартості банку (табл. 1).

Таблиця 1. Дерево цілей оцінки вартості банку у розрізі суб'єктів оцінки та видів вартості

Суб'єкти оцінки вартості банку	Цілі та завдання оцінки	Види вартості
Власники	Вибір варіанту розпорядження власністю	Ринкова, балансова, ліквідаційна
	Оцінка вартості при реструктуризації	
	Обумовлення ціни при купівлі-продажу банку	
	Встановлення розміру доходів про ліквідації банку	
Керівництво	Розробка планів розвитку	Ринкова, балансова
	Випуск акцій	
	Оцінка ефективності управління банком	
Клієнти, контрагенти	Перевірка кредитоспроможності банку	Ринкова, балансова
	Визначення розміру міжбанківського кредиту	
Інвестори	Оцінка доцільності інвестицій	Інвестиційна, ринкова
	Оцінка з метою включення банку (його активів) до інвестиційного проекту	

Закінчення табл. 1

Суб'єкти оцінки вартості банку	Цілі та завдання оцінки	Види вартості
Наглядові та контролюючі органи	Визначення бази оподаткування для різних видів податків	Оподатковувана, ліквідаційна
	Оцінка для судових цілей	
	Оцінка ліквідаційної вартості	
Інші	Розрахунок кон'юнктурних характеристик (індексів, рейтингів, і т. інш.)	Ринкова, страхова
	Перевірка обґрунтованості котирувань цінних паперів	
	Встановлення розміру страхового платежу та суми страхових виплат	

Цілі обґрунтовують вибір методу оцінки – сукупності прийомів, які використовуються у встановленій послідовності для визначення вартості банку. Сучасна практика діяльності щодо оцінки ринкової вартості нараховує декілька десятків методів і прийомів оцінки бізнесу, які з достатнім ступенем умовності можна розділити на три основні групи, або підходи: витратний, порівняльний (ринковий) і прибутковий.

Подібна класифікація методів у межах даних підходів обумовлена, з одного боку, метою оцінки, а з іншою – можливістю розглядати бізнес банку з різних позицій (з точки зору доходу, які банк приносить та буде приносити у майбутньому, витрат на створення та підтримку діючого бізнесу, сприйняття банку ринком). Класифікація методів оцінки ринкової вартості бізнесу наведена у таблиці 2.

Таблиця 2. Класифікація методів оцінки ринкової вартості бізнесу

Витратний	Порівняльний (ринковий)	Прибутковий
Метод чистих активів	Метод ринка капіталу	Метод дисконтованих грошових потоків
Методи розрахунку ліквідаційної вартості	Метод галузевих коефіцієнтів	Метод капіталізації
Метод надмірного прибутку (оцінка гудвіла)	Метод угод	
Метод накопичення активів	Метод минулих угод з компанією	Метод надмірного прибутку
Метод розрахунку повної відновлюваної вартості	Метод ринкової привабливості	Метод співвідношення вартості і прибутку
Метод розрахунку вартості заміщення	Метод капіталізації дивіденда	Метод прибутку, що додається
Метод балансового власного матеріального капіталу	Метод співвідношення ринкової та балансової вартості	
Метод ринкового власного матеріального капіталу	Метод галузевої специфікації	

Розглянемо основні аспекти кожного з них.

Витратний підхід є сукупністю методів оцінки вартості банку, заснованих на визначенні витрат, необхідних для відновлення або заміщення об'єкту оцінки, з урахуванням його зносу. Даний підхід, що розглядає вартість банку з позиції понесених витрат, полягає в поелементній оцінці ринкової вартості активів і зобов'язань банку, і обумовлений відмінністю результатів оцінки балансової та ринкової вартості активів, і пасивів банку. На відміну від методів прибуткового підходу, націлених на майбутні доходи банку, а також основних прийомів ринкового підходу, орієнтованих на ретроспективу розвитку, витратний підхід концентрується на поточній оцінці активів і зобов'язань банку.

Витратний підхід до оцінки бізнесу передбачає розгляд оцінюваного об'єкту з погляду витрат, які здійснюються власником для створення даного бізнесу. Підхід заснований на оцінці окремих активів, що належать фірмі і сумуванні їх для отримання вартості підприємства.

На жаль, через величезну трудомісткість і необхідність для розрахунків інсайдерської інформації, цей метод при оцінці діючого підприємства більшістю компаній, що проводять оцінку не застосовується.

На думку багатьох авторів, витратний підхід взагалі не є окремим, відмінним від інших, видом оцінки, оскільки при підрахунку вартості активів підприємства доводиться вдаватися до інших методів, зокрема до порівняльного аналізу або методу дисконтованих грошових потоків.

Порівняльний підхід полягає у визначенні ринкової вартості банку на основі даних про нещодавно завершені угоди з продажу банків-аналогів. При застосуванні цього підходу використовуються реальні ціни на банки-аналоги як орієнтир; у банках-аналогах повинні співпадати співвідношення між ціною і найважливішими фінансовими параметрами, такими, як прибуток, власний капітал, розмір активів і т.д. У разі неспівпадання співвідношень,

для досягнення зіставності оцінюваного банку і банку-аналога, проводиться розрахунок корегувань.

При порівнянні, перш за все, слід звертати увагу на такі фундаментальні показники як темп зростання прибутку компанії і властивий їй ризик, які є такими, що визначають при врахуванні відмінностей між компаніями.

Разом з простотою використання даний метод має низку недоліків, які не дозволяють використовувати його як основний спосіб оцінки. По-перше, існує ймовірність маніпуляції значеннями мультиплікаторів через відсутність фірм – досконалих аналогів, і як наслідок, необхідності суб'єктивної корекції фундаментальних показників. По-друге, при підрахунку мультиплікаторів можуть ігноруватися ключові змінні, такі як ризик, зростання і потенціал грошових потоків. Крім того, при використанні даного методу виникають певні труднощі для оцінки фірм з нульовим і негативним прибутком.

Проте, більшість аналітиків включають порівняльний підхід в свою оцінку через оперативність розрахунків (в порівнянні з будь-яким іншим методом) та урахування при розрахунку мультиплікаторів "настрою" ринку.

Прибутковий підхід, на відміну від витратного і порівняльного, дозволяє найбільшою мірою врахувати перспективи розвитку бізнесу банку. Цей підхід передбачає встановлення ринкової вартості банку шляхом визначення поточної вартості майбутніх потоків, що виникають в результаті розпорядження майном банку і можливості його подальшого продажу.

У практиці банківського аналізу також часто використовується балансова модель визначення вартості банківських акцій (book value model). Балансова модель набула значного поширення в західних країнах, оскільки вона досить проста і зручна для проведення оцінки банків, що беруть участь в злитті і поглинаннях.

Процедура оцінки банку з використанням балансової моделі має низку недоліків. Незважаючи на безліч регу-

лятивних вимог з боку органів нагляду, а також вимог до правил ведення бухгалтерського обліку і складання звітності, що стосується кредитних організацій, дуже складно визначити, яка частка балансового прибутку, наприклад, втрачається внаслідок зміни відсоткових ставок на ринку, коливання прибутковості на ринку цінних паперів, курсу національної валюти по відношенню до іноземної, передбачати фінансовий результат по незавершених угодах. Тому, найбільш очевидним являється те, що балансова модель не враховує реальну вартість банківських активів, і повністю ігнорує можливі ризики.

Злиття і поглинання в банківському секторі – це вироблений світовою практикою спосіб відбору ефективних кредитних установ, пристосованих для генерування у конкурентному ринковому середовищі. Потреба, що назріла останнім часом на банківському ринку України у реструктуризації банківської системи, укрупненні банків і скороченні числа неефективних кредитних інститутів ставить завдання дослідження цілей, мотивів і умов успішного проведення консолідаційних угод і широкого використання їх в практиці українського банківського бізнесу. Об'єднання банківських ресурсів в результаті злиття і поглинань породжує низку переваг, які дозволяють об'єднаному банку одержати певний економічний ефект. Він виявляється в економії на масштабах, зниженні витрат, збільшенні частки ринку, розширенні продуктового ряду підвищенні ефективності управління, збільшенні фінансового і операційного важеля. Реалізація цих позитивних ефектів призводить до збільшення чистого прибутку банку і вартості його акцій.

Правильна оцінка вартості об'єкту злиття або поглинання є однією з найважливіших умов успішного проведення операцій подібного роду. Вона дозволяє банкам-партнерам ухвалювати обгрунтовані рішення про бажаність об'єднання з іншими банками і про умови майбутніх угод.

Проведений аналіз показує, що через специфіку своєї діяльності, банки не завжди можна оцінювати за допомогою традиційних методів оцінки. Тому, аналітики та вчені займаються розробкою спеціалізованих методів, що якнайкраще відображають особливості банків. Проте, на сьогодні, не вироблено універсальних методів, тому проблема оцінки вартості компаній фінансового сектора як і раніше залишається відкритою.

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua. 2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 6 серпня 2008 року N 228. 3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України, затверджена Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.01 р. 4. Бицька Н. Банківський капітал в економіці України // Вісник НБУ. – 2006. – № 1. – С. 48. 5. Гайда Н. Капіталізація Українських банків як показних інвестиційного клімату в Україні // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 62. 6. Дугін І.М. Проблема капіталізації українських банків: причини виникнення і шляхи здолання // Збірник наукових праць УАБС. – 2006. – №3. – С. 307. 7. Лалуша А. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України // Вісник НБУ. – 2006. – № 1. – С. 45. 8. Никонова И.А., Шамгунов Р.Н. Стратегия и стоимость коммерческого банка. – 2-е изд. – М.: "Альпина Бизнес Букс", 2005. – 304 с. 9. Сычева Г.И., Колбачев Е.Б., Сычев В.А. Оценка стоимости предприятия (бизнеса). Серия "Высшее образование". – Ростов-на-Дону: "Феникс", 2004. – 384 с.

Надійшла до редколегії 09.06.2009

В. Плєскач, д-р екон. наук

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ

Розглянуто прикладні аспекти задач моніторингу, аналізу і прогнозування соціально-економічного стану країни з метою стратегічного бюджетного планування, значну увагу приділено розробці інформаційно-аналітичних систем в контексті фінансового регулювання.

This article is devoted to the applied aspects of monitoring, analysis and prognostication tasks of the socio-economic state with the purpose of the strategic budgetary planning, also is attended to development of the information systems in the context of the financial regulation.

Реформування національної економіки в умовах фінансової кризи, так і кризи в реальному секторі економіки, потребує коригування напрямів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток країни в цілому. Нині інформаційну базу процесу фінансового регулювання формують дані Держкомстату, Міністерства фінансів, Міністерства економіки, Державної податкової адміністрації, Державного фонду сприяння зайнятості населення, Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування тощо. Основними завданнями розвитку інформаційної інфраструктури є забезпечення інформаційної підтримки ефективної системи управління державними фінансами, яка буде сприяти поліпшенню державного управління бюджетною сферою, задоволенню інформаційних потреб державних установ, підтримувати розширення функціональності фінансової системи з метою забезпечення, прозорості та цілісності звітності.

У вересні 2008 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду щодо реалізації Проекту модернізації державних фінансів між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку. Відповідальним виконавцем Проекту визначено Міністерство фінансів України, який реалізується за підтримки Міжнародного банку реконструкції та розвитку.

Головним результатом Проекту має стати об'єднання основних функцій системи управління державними фінансами в єдину централізовану інформаційно-аналітичну Систему управління державними фінансами

(СУДФ) в Міністерстві фінансів, Держказначействі та ГоловкиРУ. Втілення Проекту сприятиме вдосконаленню управління державними фінансами завдяки підвищенню його операційної ефективності та прозорості. Зовнішніми користувачами інтегрованої СУДФ будуть: Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України, Міністерство економіки України, Національний банк України, Верховна Рада України, розпорядники бюджетних коштів будь-якого рівня, організації чи установи, які провадять діяльність, повністю або частково пов'язану з управлінням державними коштами. Також для громадськості та розпорядників державних коштів буде забезпечено доступ до докладної, уніфікованої та надійної інформації про підготовку та виконання бюджету через інтерактивний Web-портал з розширеним набором функціональних можливостей для використання Верховною Радою. Це забезпечить оперативне отримання інформації з питань бюджету і державних видатків Верховною Радою та поширення її серед суспільства.

Звертає на себе увагу тенденція ускладнення процесу фінансового регулювання з погляду інформаційного забезпечення, що чітко позначилося в сучасних умовах різкого збільшення обсягу використовуваних даних, ускладненням методів аналізу, моделювання, прогнозування фінансової інформації. Отже, зростає потреба в посиленні модельної і прогностичної здатності інформаційно-аналітичного механізму регулювання, що стає можливим за умови використання інтелектуальних пла-